

РОМСКИТЕ ЖЕНИ В СЕМЕЙСТВОТО

Геновева Михова

Ромите по време на прехода в позицията на губещи

Преходът на страната към пазарно стопанство, демокрация и плурализъм и свързаните с него радикални социалноикономически и политически промени имат своя дълбок резонанс върху живота на една от най-големите етнически групи у нас – ромската. От една страна, ромите получиха ново нормативно потвърждение и развитие на правата си за самоидентификация, културна и социална изява, избор на личен живот съобразно традициите на своята общност. България подписа Рамковата конвенция за правата на малцинствата, подкрепи с членството си в Европейския съюз принципите му в тази област и се присъедини към Декадата на ромското включване. След 1989 г. в общественото пространство шумно бяха декларирани призови за етническа толерантност, за борба с дискриминацията, за равнопоставеност на етносите. Защитата срещу дискриминация бе гарантирана не само в Конституцията на Република България и други основни нормативни документи, но и със специално приетите за целта Закон за защита от дискриминация, Закон за борба с трафика на хора, Закон за борба срещу домашното насилие. Въведена бе институцията на Омбудсмана, за да бди също за спазването на човешките права. Ромите се заслушаха в уверенията за предстоящи добри промени в техния живот, за намеренията на управляващи с различни политически окраски относно бързото им интегриране в българското общество и създаването на благоприятна атмосфера за приемане на различните по етническа принадлежност, вероизповедание или други признаци. Създадоха се многобройни неправителствени организации на ромите или с предмет на дейност техните права и зачакаха да се сбъдне шансът им за нов живот, вече в демократична България.

Измина доста време оттогава, настъпиха много промени в най-различни области в живота. Само че тези промени при нарастващите по численост рومي в по-голямата си част се оказаха с отрицателен знак. С такива характеристики на преобладаващата част от ромската общност – живот в значителна бедност с минимално равнище на заетост, нарастваща зависимост от социалното подпомагане, преждевременно отпадане от училище, влошен здравен статус, неподходящи битови условия, липса на реални възможности за пълноценна социална и културна изява и изключеност от обществото – ромите изпадат в позицията на губещи от социалноикономическите трансформации. Това е становището на редица изследователи (Лилия Димова, Николай Тилкиджиев, Мартин Димов и др.), които задълбочено се занимават с ромската проблематика и имат гражданската отговорност да го оповестят открито пред обществото (Ромите – другото... 2004а: 103-107).

Социални и демографски характеристики на ромските жени

На този фон протичат и нови процеси, свързани с положението на ромската жена в обществото и семейството, които рефлектират и

върху личностното ѝ развитие. В новите реалности се създават предпоставки за отстъпление от вече достигнати позиции, свързани със заетостта, образователния ѝ ценз, здравето ѝ, които се отразяват върху начина ѝ на живот, самочувствието ѝ, както и в отношенията ѝ с другия пол. От ромите в трудоспособна възраст, които никога не са работили (а те са близо една трета – 28.8 %), жените са два пъти повече. Техният относителен дял е 66.1 %, докато при мъжете той е 33.9% (Ромите – другото... 2004: 32). Две трети (65.4%) от ромите в трудоспособна възраст между 16 и 60 години са безработни. Безработните ромски жени са чувствително повече от мъжете (Ромите – другото... 2004в, с. 43).

Изводът се налага от само себе си – все повече от тях са принудени да се затварят в рамките на семейството. Сред тях има жени, които предпочитат като основна семейната си роля, но научните изследвания показват, че несъмнено сред незаетите има и такива, за които този модел е наложен принудително.

От ниската икономическа активност на ромските жени в голяма степен зависи както мястото им в семейството и обществото, така и възможността им да вземат самостоятелни решения, засягащи личностното им развитие и майчинската им роля в съответствие с техните предпочитания. Според данните от преброяването на населението (март, 2001 г.) зетите лица от ромската етническа група са 41 054, от които жените са 16 573. Според относителните дялове на зетите по пол жените са 40% от тях, а мъжете – 60% (НСИ. Преброяване... 2006, Т. 1, кн. 2: 194). В условията на пазарното стопанство ромските жени са в най-неблагоприятно положение. Лишени от собствени доходи, голяма част от тях изпадат в още по-голяма зависимост и все по-слабо се чува гласът им в разпределението на скромния семеен бюджет.

Неграмотните жени от ромската общност са 2 пъти повече от неграмотните мъже, жените със средно образование – три пъти по-малко от мъжете. Тази разлика между мъжете и жените е валидна за всички образователни степени. Ако направим паралел с българския етнос, ще видим, че тук тенденциите са противоположни. Българките със средно и по-високо образование отдавна са надминали по образователен ценз мъжете и това ги прави по-самоуверени и независими в отстояване на социалния и семейния си престиж. (Ромите – другото... 2004: 17-18, 32-33). Образователната неравностойност на ромите буди тревога и непредсказуемост най-вече от факта, че младите поколения роми са по-слабо образовани от своите родители, а нашето общество все още остава индиферентно, без да си дава сметка, че регресът в дадена област е източник само на неблагоприятия, никога на развитие, базирано на знание.

Отпадането от училище, и то във възрастта на задължителното обучение, подхранва процеса на дълготраен срив на образованието на ромите с последствия за бъдещето – както за тяхното, така и за страната като цяло. Преодоляването и ограничаването му може да се постигне само на базата на отчитането на комплекса от причини, които го пораждат: социалноикономически, семейни, личностно-психологически и свързаните със самия образователен процес. В този процес специално място заемат причините, свързани с етническата принадлежност. Проучванията относно преждевременното отпадане от училище показват, че потъналите в бедност и мизерия роми отхвърлят ценността на образованието като нещо, без което може. (Миленкова 2004: 60-67). От позициите на примитивния живот, който значителна част от тях водят, те не само трудно могат да разберат ролята на образованието в съвременното общество на знанието, но и проявяват съпротива спрямо конститу-